

ŠE UPORABNA METODA LITERARNE VEDE

(Tomo Virk: *Duhovna zgodovina, Ljubljana: Državna založba Slovenije 1989, 108 str.*)

V Literarnem leksikonu, ki ga pri Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU izdaja njegov Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, je izšla predstavitev duhovnozgodovinske šole (ta se je oblikovala v Nemčiji v drugem desetletju 20. stoletja in je trajala do druge svetovne vojne) ter v tej šoli oblikovane metode. To je v Literarnem leksikonu po pozitivni in strukturalni poetiki doslej tretja predstavitev metode literarne vede.

K nastanku knjige o duhovni zgodovini je verjetno pripomogla ponovna aktualnost enega osrednjih duhovnozgodovinskih pojmov, duh časa. Pred nekaj leti je prešel v kulturno publicistiko predvsem ob razpravah o postmodernizmu. To ni nič čudnega, saj je bil postmodernizem predstavljen kot novo obdobje, epoha ali paradigma, ki je prinesla spremembe v filozofiji, znanosti, umetnosti. To pa so področja, ki jih Hegel v svoji filozofiji imenuje objektivizacije duha in ugotavlja njihovo enost v določeni dobi. Avtor razprave Tomo Virk nas opozarja, da je prav ta Heglova misel o enosti objektivizacij duha neke dobe izhodišče duhovnozgodovinske metode. Razprave o postmodernizmu pa so zavrnile Heglovo določilo o linearnem ali teleološkem konceptu zgodovine in izpostavile ciklično filozofijo zgodovine, ki jo Virk odkriva pri drugem pomembnem filozofskem viru duhovne zgodovine, Diltheyu.

Avtor svojega prikaza duhovne zgodovine sicer ne sooča z aktualnimi poskusi definiranja postmodernizma, kar pa ne pomeni, da ne izrazi svojega stališča o duhovni zgodovini. Do tega je bil tako rekoč prisiljen, saj sam pravi, da je tudi v svetovnem merilu del o duhovni zgodovini malo. Poglavlja knjige so naslednja: Opredelitev in historiat pojma, Filozofska podlaga duhovne zgodovine, Duhovna zgodovina in literarna veda ter Slovenska literarna veda in duhovna zgodovina.

Virk ugotavlja, da je prav Heglova zasnova duhovne zgodovine pri večini avtorjev, ki to metodo obravnavajo, neupoštevana. Res je sicer, da je na predstavnike nemške duhovnozgodovinske šole (kot glavne Virk navaja Rudolfa Ungerja, Friedricha Gundolfa in Oskarja Walzla) vplival predvsem Dilthey in romantični misleci (brata Schlegel), vendar je Heglov vpliv pomemben za nekatere kasnejše znanstvenike, ki so uporabljali to metodo, predvsem pri periodizacijah umetnosti in pri teoriji literarnih vrst in zvrsti, kot npr. Lukács v *Teoriji romana*. Vsekakor je Heglov model za periodizacijo umetnosti na osnovi analize duha kot subjektivnega dojemanja samega sebe, dojemanja narave in družbe ter transcendence še danes v rabi.

In katera področja je še mogoče obravnavati s to metodo? V nemški duhovnozgodovinski šoli so nastajale monografije in biografije s prikazi določene dobe, ki so izhajale tudi iz Diltheyeve zahteve po življenju v obravnavani predmet kot metodi duhovnih ved. Med področji obravnave s to metodo je tudi literarno vrednotenje. Zanimiva in tudi z novjšimi raziskavami potrjena ugotovitev predstavnika nemške šole Walzla je, da se okusi dob menjujejo kot preskakovanje od enega pola k drugemu. Duhovnozgodovinska metoda je uporabna tudi za oblikovanje tipologij. Dilthey je bil spodbuda za kasneje velikokrat kritizirane ahistorične tipologije; tudi Virk meni, da imajo tipologije vrednost le, ko so vezane na literarnozgodovinsko periodizacijo. Potrebno se je tudi zavedati, da duhovnozgodovinska metoda daje prednost sintezi pred analizo. Kot duhovni zgodovini sorodna tokova Virk omenja zgodovino idej Američana Arthurja Lovejoya in ženevsko šolo.

Za natančno določitev obsega duhovne zgodovine je pomembno Virkovo razlikovanje med duhovnozgodovinsko šolo (smerjo), duhovnozgodovinsko metodo in duhovnozgodovinskim pogledom (aspektom). Slednji je v primerjavi z metodo najključnejši in manj obvezujoč, Virk pa ga uporablja zlasti, ko govori o vplivu duhovne zgodovine na slovensko literarno vedo. Med avtorji iz obdobja do druge svetovne vojne, ki so uveljavljali duhovnozgodovinski pogled, omenja A. Žigona, J. Puntarja, J. Kelemino, I. Prijatelja, J. Vidmarja, A. Slodnjaka in Iz. Cankarja. Opozarja na prepletanje pozitivizma in duhovne zgodovine pri nekaterih raziskovalcih, čeprav je med metodama vladal tudi neprekrit spor (npr. Kidričev odpor zoper duhovno zgodovino ali Slodnjakov zoper pozitivizem). Virk pojasnjuje, da je duhovno zgodovino kljub prevladujočim razlikam mogoče povezovati s prvo fazo pozitivizma, ko sta Comte in Taine prevzemala nekatere Heglove ideje, kot je nujnost poznavanja duha časa za razumevanje umetniškega dela.

Po Virkovih ugotovitvah duhovna zgodovina po drugi svetovni vojni ni imela večjega vpliva na slovensko slavistiko, ampak predvsem na komparativistiko, na katero jo veže težnja po sintetičnem obravnavanju umetnosti. Med znanstveniki omenja A. Ocvirka, v čigar delu je zaznati duhovno-zgodovinski aspekt kljub temu, da je nastopal zoper duhovno zgodovino, J. Lavrina in njegovo pomembno opombo, da je za pravo podobo duha časa potrebno upoštevati tudi obrobno, trivialno literaturo, D. Pirjevca, ki je duhovnozgodovinske impulze črpal prek Heideggerja, T. Kermaunerja okoli leta 1970 in, kot najpomembnejšega, J. Kosa, pri katerem opaža duhovnozgodovinsko metodo od zgodnjih 70. let, čeprav zagovarja metodološki pluralizem.

Prav pluralizem metod literarne vede pa je tisti vidik, ki so ga, po mnenju Virka, zanemarjali kritiki duhovnozgodovinske metode (npr. R. Wellek, H. Levin, P. Szondi, J. Hermand, K. Riha, M. Maren-Grisebach), ki so ji očitali, da je namenjena bolj filozofskim konstruktom kot literaturi, pri tem pa so pozabili, meni Virk, da lahko kot parcialna metoda literarne vede posamezne zgodovinske konkretности povezuje v višje sinteze. In s tem opozorilom na današnjo aktualnost metode, ki se je v sedemdesetih in osemdesetih letih bolj kot drugje v Evropi potrdila prav v slovenski komparativistiki, Virk svojo predstavitev duhovne zgodovine zaključuje.

Vita Žerjal-Pavlin
Nova Gorica

O ANTOLOGIJI RUSKE POEZIJE 20. STOLETJA IN OB NJEJ

(Antologija ruske poezije 20. stoletja, ur. Tone Pavček, Ljubljana: Cankarjeva založba / Hudožestvenna literatura 1990, 492 strani)

Proti koncu leta 1990 je pri Cankarjevi založbi (in v sodelovanju z založbo Hudožestvenna literatura iz Moskve) izšla Antologija ruske poezije 20. stoletja. Če smo natančni, gre za cvetober ruske poezije, od t. i. srebrnega obdobja ruske literature (simbolizma), ki odločujoče zaznamuje že zadnje desetletje 19. stoletja (Solovjov, Sologub, Balmont, Brjusov idr.), do osemdesetih let tega stoletja, če upoštevamo izdaje pesniških zbirk npr. Brodskega, Kušnerja, Ajgija idr. Antologija je knjiga, ki na enem mestu v reprezentativnem izboru ponuja v branje del 'tistega', kar je ustvarjalo in ustvarja veličino ruske literature 20. stoletja.

Znotraj (izbranih) časovnih koordinat, ki odločilno zamejujejo izbor, se (kot že velikokrat) zastavlja vprašanje kriterijev za uvrščanje avtorjev v antologijo. Delikatnosti pri tem se je očitno zavedal tudi urednik Tone Pavček. Knjiga je nastala v sodelovanju z založbo Hudožestvenna literatura iz Moskve, ki je eno najbolj znanih in kompetentnih založništev, ki se ukvarja z izdajanjem leposlovja. Tudi spremno besedo je Pavček zaupal Rusu Davidu Samojlovu, ki naj bi sam kot pesnik, ustvarjalec in poznavalec ruske kulture (njegove pesmi je v knjigi mogoče tudi prebrati), zarisal temeljne črte v razvoju ruske poezije. Ali, če parafraziramo Pavčka, pesnik Samojlov naj bi postavil na mesta prava in zanesljiva znamenja pesniških vrednosti, to pa naj bi bilo dovolj argumentirano opravičilo za dani izbor.

Dejstvo je, da je pregled Samojlova lahko žal ostal le nekajstranski in fragmentarni zaris, ki lahko o temi, začrtani z naslovom Ruska poezija zadnjih sto let, opozori le na posamezne pojave v evoluciji ruske poezije oz. njene specifik ne more dovolj nazorno predstaviti. Tako kriteriji za uvrstitev pesnikov v zbornik ostajajo zabrisani. Nerazumljivo je, da v izboru pesmi nekaterih sodobnejših pesnikov (ki predstavljajo 70. oz. 80. leta – npr. Gorbovski, Moric, Sosnora), nista upoštevana avtorja Ju. M. Kublanovski in B. I. Šapiro. Kublanovski je po mnenju ruske emigracije eden vodilnih pesnikov mlajše generacije. V svoji poeziji, ki jo – mimogrede rečeno – po mnenju sodobnika Brodskega zaznamuje, podobno kot Pasternakovo, izjemno bogastvo izraznih sredstev, se ukvarja z vprašanjem odnosa Rusija – Evropa. Njegovo 'tragično' videnje Rusije se prepleta s pozivom k njenemu duhovnemu preporodu. B. I. Šapiro stremi svoja teoretska opažanja (že v študentskih letih je v Rusiji organiziral